

TEMA MONOGRÀFIC

Presentació. La recepció pedagògica de la cultura europea. El llegat en la construcció d'Europa des de la Gran Guerra
Presentation. The pedagogical reception of European culture. Its legacy in the construction of Europe after the Great War

Isabel Vilafranca
ivilafranca@ub.edu
Universitat de Barcelona (Espanya)

Eulàlia Collelldemont
eulalia@uvic.cat
Universitat de Vic (Espanya)

Data de recepció de l'original: març de 2018

Data d'acceptació: juliol de 2018

Ens plau presentar el monogràfic «Recepció pedagògica de la cultura europea. El llegat en la construcció d'Europa des de la Gran Guerra». Aquest treball s'emmarca dins del projecte «Pensament pedagògic i discursos educatius en la construcció europea cent anys després de la Gran Guerra. Entre el passat

i el futur».¹ El projecte tenia com a finalitat estudiar els discursos que des de la pedagogia i l'educació van fer possible la reconstrucció d'Europa i la integració dels seus estats en acords internacionals pacifistes, tot cercant de superar les diferències interestatals que havien portat el Vell Continent a la desfeta bèl·lica. Doncs, com recordarem, arran de la crisi desencadenada per la Primera Guerra Mundial es va iniciar un període de reconstrucció europea que cercava la consolidació de les naixents democràcies obertes als països veïns. I justament un dels eixos vertebradors sobre el qual aquestes reformes politico-socials es dugueren a terme fou l'educació, que es veia com una possibilitat de consolidar nous models de ciutadania. Aquests nous models, per una banda, impulsaven la formació d'un subjecte històric que habitava el seu món amb la complicitat de l'altre i, per l'altra, ja comptaven amb el llegat de la tradició internacionalista, a partir de la creació de les associacions internacionals per a la millora de la vida infantil o bé de l'educació (per exemple, la creació el 1908 de la Liga Internacional por la Educación Racional de la Infancia i l'emergència de les societats antroposòfiques), que a partir de la Primera Guerra Mundial experimentarien una efervescència amb societats com Save the Children de 1919 o la Ligue Internationale pour l'Éducation Nouvelle de 1921.

Més enllà de les profundes diferències entre els moviments assenyalats, el que destaca és que els diferents discursos pedagògics sorgits en el tombant del segle XIX al XX optaren per assajar sistemes educatius que permetessin que cada educand assolís l'ideal d'autonomia. És a dir, es va traslladar al discurs pedagògic la necessitat de formar els subjectes, la qual havia modulat el discurs intel·lectual durant la modernitat. Així, s'observa que simultàniament sorgiren en diferents indrets d'Europa educadors i educadores que intentaren instaurar propostes basades en l'ideal de l'activitat com a forma d'autoaprenentatge. Encara més, a partir de les reflexions eixides després de la Primera Guerra Mundial, els dits models s'incardinarien en els sistemes educatius de tarannà democràtic durant el període d'entreguerres, entre els quals destaquem algunes

¹ El projecte va ser finançat pel programa RecerCaixa en la convocatòria de 2015. Ref. 2015ACUP 00073. Investigadora principal: Isabel Vilafranca Manguán (Universitat de Barcelona). Equip Investigador: Conrad Vilanou Torrano (Universitat de Barcelona), Eulàlia Collellemont Pujadas (Universitat de Vic), Maria Antònia Carreño Aguilar (Universitat de Barcelona), Jordi Planella Ribera (Universitat Oberta de Catalunya), Albert Esteruelas Teixidó (Universitat de Barcelona), María Raquel de la Arada Acebes (Universitat de Barcelona), Jordi García Farrero (Universitat de Barcelona), Francisco Esteban Bara (Universitat de Barcelona), Enric Prats Gil (Universitat de Barcelona), Xavier Laudo Castillo (Universitat de València), Raquel Cercós Raich (Universitat de Barcelona), Héctor Salinas Fuentes (Universitat de Barcelona), Karina Rivas Guzmán (Universitat de Barcelona).

de les propostes que impregnaren diferents sistemes educatius: a Munic, entre 1895 i 1919, el pedagog George Kerschensteiner projectà l'Escola del Treball i, a Berlín, al llarg de la república de Weimar (1919-1931), es dugué a terme la Reformpädagogik, que acabà instaurant un model d'escola única defensada per l'ideòleg Eduard Spranger; a Ginebra, entre 1899 i 1945, fou desenvolupada una pedagogia experimental basada en l'obra i les institucions pacifistes i internacionalistes per Adolphe Ferrière, entre d'altres. A Viena, després de la caiguda de l'Imperi Austrohongarès (1919), s'inicia un projecte de pedagogia socialista per a la consolidació de la república dut a terme per Otto Gloeckel; a Marburg, Paul Natorp ideà la pedagogia social, posà l'èmfasi educatiu en la seva dimensió socialitzadora i esdevingué un antecedent de l'educació social actual. Per la seva banda, a Jena, Peter Petersen desenvoluparà un pla educatiu i, a Barcelona, entre 1931 i 1939 es consolidà un moviment de reformisme pedagògic que també adoptà el model d'escola nova, d'acord amb els postulats de la Segona República Espanyola.

Tots aquests exemples, que intentaren reformar l'escola pública, endemés de donar valor al subjecte, volien redimir culturalment el proletariat, sector que fins llavors havia estat al marge dels discursos politicopedagògics estatals. Aquesta doble intencionalitat la veiem, molt ben explicitada, per exemple, en el film *Children's Story*, rodada per John Grierson el 1938 amb la finalitat de mostrar el sistema educatiu escocès a l'Empire Exhibition també de 1938.

Podríem dir, doncs, que aquest moviment de pensament pedagògic nascut sota l'aixopluc de l'idealisme filosòfic s'inscriu en un projecte més ampli de reforma social. Basant-se en la llibertat i la igualtat d'oportunitats intentaren implantar la democràcia política i social mitjançant l'educació. Això és que intentaren reconstruir la comunitat i la identitat europea a través de discursos pedagògics que a vegades posaven l'èmfasi en el vessant social i altres vegades en el cultural o del treball. En breu, podríem dir que es tractava de formar les futures generacions, mobilitzar el jovent, entusiasmar els mestres, crear noves escoles, ampliar els canals de la cultural popular des del treball digne fet en la primera i segona ensenyança que duia a terme l'escola pública. I tot projectat amb una òptica, si no Europea, sí d'interrelacions entre cultures.

El present monogràfic tracta d'analitzar la trajectòria i l'evolució d'aquest pensament pedagògic dels discursos educatius que han buscat fer possible l'assimilació a Catalunya de les realitats europees, per tal de facilitar la convivència pacífica –o menys tensa– dels seus membres. No en va, des de l'inici del segle xx s'han anat configurant pedagògicament uns viatges per tal de rebre i integrar la cultura europea al nostre entorn, viatges que, tal com

trobem al llarg del monogràfic, es podrien classificar en tres tipus: mentals, formatius i físics.

Inicia aquest recorregut per la història de l'educació i de la recepció de la cultura europea Salvador Domènech amb un article titulat «La gran lliçó activa del mestre Enric Gibert i Camins». El professor Domènech ens endinsa en una innovadora acció educativa del mestre Gibert que va portar al seu grup classe de l'Escola Ignasi Iglésias, una escola a l'aire lliure de Barcelona, a veure un documental de la Gran Guerra a un cinema de la ciutat. Després de visualitzar aquest documental, els alumnes a classe van reproduir una sèrie de redaccions i dibuixos, amb què Domènech il·lustra el seu article, que són una mostra de la recepció que aquest enfrontament bèl·lic va tenir entre els alumnes. Amb unes precioses imatges i fragments de redacció dels alumnes, es fa palesa la recepció de la Gran Guerra de què es feu ressò l'escola.

Segueix l'article de les dues coordinadores del monogràfic, Eulàlia Colleldemont i Isabel Vilafranca, que, a través de les plaques de projecció del llegat Serrat i Bonastre, ens endinsen a la imatge que es transmetia d'Europa als alumnes d'aquesta institució educativa amb el treball que porta per títol «Viatges mentals a Europa des de l'escola. Europa a través de les plaques de projecció». Amb el rerefons de la pedagogia intuïtiva, aquestes plaques servien per apregonar en els alumnes el que era Europa, la seva vida quotidiana, la seva cultura i la seva geografia. Aquest llegat de les plaques de projecció ens permeten tenir una visió de la imatge d'Europa que es volia transmetre als alumnes, una Europa que encara havia de ser l'escenari d'una Segona Guerra Mundial.

Al seu torn, Raquel de la Arada, Ferran Sánchez Margalef i Conrad Vilanou ens presenten un treball molt interessant, que porta per títol «Rússia, entre la tradició ortodoxa i la revolució soviètica». Al seu article, expliquen les grans etapes de la complexa història russa a través de tres ciutats emblemàtiques: Kíev, Moscou i Sant Petersburg, per tal d'il·lustrar com la identitat russa es belluga entre l'occidentalització i l'eslavització, polarització que és una constant en els cinc períodes en què generalment es divideix la trajectòria històrica russa. Nogensmenys, la revolució que va esclatar el 1917, tal com demostren al seu estudi els autors, va comportar la irrupció d'una nova cultura i pedagogia, aixoplugada en els principis soviètics. En aquest moment Lunatxarski pren un lloc rellevant com a protector d'artistes i de corrents d'avantguarda, tot i la seva limitada capacitat d'acció. Així, aquest intel·lectual i polític esdevingué una referència ineludible d'aquells anys de revolta.

Per la seva banda, els professors de la Universitat de Barcelona Albert Esteruelas i Jordi García Farrero ens proposen un viatge formatiu en el seu treball «Maig del 68 i la incidència als discursos pedagògics pobres». A les seves pàgines, ens presenten la revolta cultural i contracultural del Maig del 68 i les repercussions pedagògiques d'aquest maig francès. El moviment estudiantil, tal com aquests autors diuen, va ser principalment un pronunciament pedagògic, un intent que la vida ordinària esdevingués experiència extraordinària. Els discursos pedagògics del Maig del 68 se centraran, a partir d'ara, a desenvolupar una proposta basada en l'experiència. Així, es proclama una forma pedagògica no dogmàtica, una pedagogia que camina entre l'atzar i la incertesa i que, al cap i a la fi, busca una educació més participativa i democràtica. Aquest article és una anàlisi de la revolta estudiantil del Maig del 68 cinquanta anys més tard de l'esdeveniment.

Finalment, un monogràfic d'aquestes característiques no podria deixar fora la institució universitària. Per enfrontar-se a aquest repte tenim l'estudi dels professors Francisco Esteban i Jordi Planella. Al seu article titulat: «La universitat i els viatges (que potser cal fer)», ens recorden que més enllà dels viatges físics que es poden fer a l'educació superior, aquests tenen, o han de tenir, un vessant formatiu i, en particular, d'educació moral. Això és que, més enllà dels interessos mercantilistes o economicistes, la formació universitària pren el seu sentit últim en la formació de la persona. És per aquest motiu que la institució universitària ha de promoure els viatges no només físics, sinó també, i abans de tot, formatius. Es tracta d'un aspecte que aquesta institució educativa ha vist àmpliament promogut des de la implantació del Pla de Bolonya i de l'espai europeu d'educació superior (EEES).